

entuzjaści edukacji

IBE

INSTYTUT
BADAŃ
EDUKACYJNYCH

CZAS I WARUNKI PRACY NAUCZYCIELI. PRZEWODNIK PO RAPORCIE

KAPITAŁ LUDZKI
NARODOWA STRATEGIA SPÓJNOŚCI

IBE

entuzjaści
edukacji

UNIA EUROPEJSKA
EUROPEJSKI
FUNDUSZ SPOŁECZNY

SKĄD POMYSŁ NA BADANIA?

Na potrzebę przeprowadzenia badań warunków i czasu pracy nauczycieli jako pierwsi uwagę zwrócili przedstawiciele nauczycielskich organizacji związkowych. Po wielu dyskusjach, w 2010 roku temat podjął Instytut Badań Edukacyjnych.

Wiosną 2011 roku przeprowadzono badania jakościowe, które miały na celu zweryfikowanie wstępnie opracowanego katalogu czynności zawodowych nauczycieli. Posłużyło ono także do dopracowania koncepcji badania i jego metodologii.

Badanie ilościowe rozpoczęto w listopadzie 2011 roku. Trwało ono ponad rok, od listopada 2011 r. do 1 grudnia 2012 roku.

Badanie przeprowadzono w ramach projektu systemowego „Badanie jakości i efektywności edukacji i instytucjonalizacja zaplecza badawczego”.

JAKI BYŁ GŁÓWNY CEL BADANIA?

Celem badania było:

- określenie czasu, poświęcanego w skali typowego tygodnia roku szkolnego przez nauczycieli na wykonywanie czynności zawodowych, oraz czynników warunkujących jego zróżnicowanie.
- pokazanie złożoności dnia pracy nauczycieli i podkreślenie różnorodności sposobów podejścia do zawodu nauczyciela.

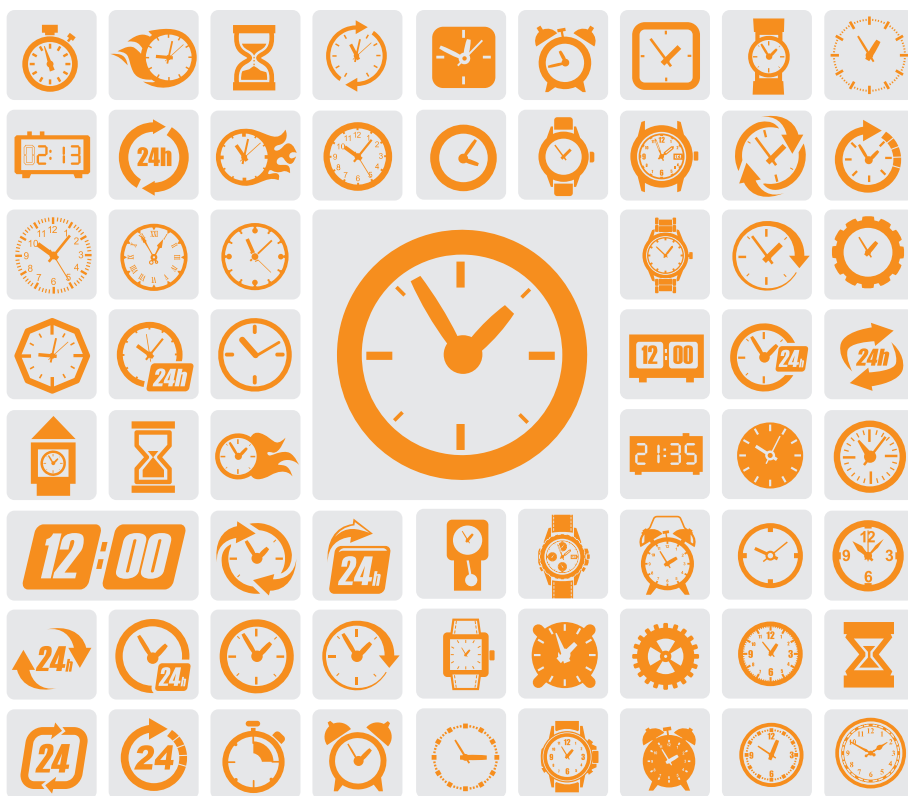

JAK MOŻNA BADAĆ CZAS PRACY?

Specyfika pracy nauczyciela sprawia, że, mierząc jego czas pracy, możemy opierać się na **deklaracjach respondentów** (ankiety, które wypełniają sami nauczyciele lub z udziałem ankietera, pytając o „przeciętny” tydzień, miniony tydzień, miniony dzień czy dwa), lub **obserwacji ich zachowania**.

Wybrano pierwszą metodę, gdyż ta druga nie służyłaby poprawie rzetelności danych, a byłaby znacznie bardziej kosztowna. Jak zauważyli psychologowie społeczni, obserwowane osoby (i świadome tego faktu) modyfikują swoje działania.

Mierzenie czasu pracy w oparciu o deklaracje jest narażone na błędy, wynikające między innymi z ograniczeń pamięci badanych, jak i trudności w oszacowaniu czasu trwania pojedynczych czynności. Trzeba się też liczyć z tendencją (niekonięcznie uświadamianą) do stawiania w dobrym świetle siebie i swojej grupy zawodowej.

JAK BADALIŚMY?

Badanie warunków i czasu pracy nauczycieli realizowane było jako badanie na reprezentatywnej próbie losowej za pomocą dwóch technik badawczych – wywiadów kwestionariuszowych wspomaganym komputerem (*Computer Assisted Personal Interviewing*, **CAPI**) oraz ankiety internetowej (*Computer Assisted Web Interviews*, **CAWI**), poprzedzonych badaniem jakościowym.

Badanie jakościowe przeprowadzone zostało za pomocą 24 wywiadów grupowych, w czasie których opracowano katalog czynności zawodowych nauczycieli oraz słownik pojęć tak, by narzędzia w głównych badaniach ilościowych odwoływały się do pojęć i terminów dobrze odpowiadających realiom pracy nauczycielskiej i dopasowanych do sposobu, w jaki ją opisują sami nauczyciele.

Badanie ilościowe zostało zrealizowane dwiema technikami.

Pierwsza technika – CAPI, w tym wypadku polegała na określeniu przebiegu losowo wybranego dnia (zwykle poprzedzającego dzień badania) oraz czasu poświęconego przez badanego na czynności zawodowe w tym konkretnym dniu (*Day After Recall*, **DAR**). Badanie było zrealizowane na próbie 2617 nauczycieli z 477 szkół; próbę tę można również traktować jako próbę 2617 dni pracy nauczyciela. Badaniem CAPI objęte były wszystkie dni tygodnia, włącznie z sobotami i niedzielami, bowiem w badaniach jakościowych nauczyciele podkreślali, że wiele z nich część czynności zawodowych wykonują w te dni.

Druga to ankieta internetowa (CAWI), której głównym przedmiotem był czas poświęcany na realizację poszczególnych czynności zawodowych w typowym tygodniu respondenta, a także częstotliwość wykonywania różnych czynności z katalogu czynności zawodowych i czas poświęcany na nie jednorazowo. Wywiady były realizowane na próbie losowej 4762 nauczycieli z 921 szkół.

Stosując obie techniki równolegle, wykorzystano zalety każdej z nich. W technice CAPI zastosowano dość uproszczony katalog czynności zawodowych nauczyciela. Osiągnięto rozłączność poszczególnych kategorii, co pozwoliło sumować czas poświęcony na ich wykonanie. W technice CAWI zastosowano bardzo drobiazgowy katalog czynności zawodowych, bez możliwości prostego sumowania, ale uzyskując informację o każdej, nawet rzadkiej czynności zawodowej, częstości jej wykonywania i szacunkowym czasie trwania.

Wyniki uzyskiwane w obu komponentach się uzupełniają.

O wysokiej rzetelności zastosowanych metod i technik badania świadczy fakt, że oszacowania przeciętnego czasu pracy w CAPI i CAWI są bardzo podobne.

JAK LOSOWANO NAUCZYCIELI DO BADANIA?

Losowanie odbyło się w oparciu o bazę SIO (System Informacji Oświatowej). Najpierw losowano szkoły z podgrup wyznaczonych przez wielkość gminy i typ szkoły, a dopiero potem losowano nauczycieli z tych szkół.

KOGO BADALIŚMY?

Badaniem objęci zostali nauczyciele przedmiotów ogólnokształcących uczący w szkołach podstawowych, gimnazjalnych, liceach ogólnokształcących oraz w średnich i zasadniczych szkołach zawodowych.

Nie mierzono czasu pracy nauczycieli przedmiotów zawodowych, nauczycieli ze szkół artystycznych, czy ze szkół specjalnych. Każda z tych grup jest tak specyficzna, że wymaga odrębnego podejścia badawczego, specjalnie dostosowanych narzędzi badawczych i metodologii.

Dobór do badania był całkowicie losowy i dlatego badana zbiorowość odwzorowuje faktyczne zróżnicowanie w społeczności nauczycieli.

Podstawowe charakterystyki badanych nauczycieli.

	Komponent CAWI	Komponent CAPI
Liczba uczestników	4762	2617
Płeć	80% kobiet i 20% mężczyzn	79% kobiet i 21% mężczyzn
Wiek	od 22 do 66 lat, średnio 41,6	od 22 do 70 lat, średnio 42,5
Staż pracy	od 0 do 48 lat, średnio 17,7	od 1 do 47 lat, średnio 18,5
Wykształcenie	96% wyższe magisterskie	97% wyższe magisterskie
Stopień awansu	Ponad połowa respondentów (56%) to nauczyciele dyplomowani, 26% – mianowani, 15% – kontraktowi, a 2% to stażyści.	Ponad połowa respondentów (57%) to nauczyciele dyplomowani, 27% – mianowani, 14% – kontraktowi, a 2% to stażyści.

CZYNNOŚCI ZAWODOWE NAUCZYCIELA

W badaniach CAWI pytano o częstotliwość wykonywania czynności z listy utworzonej w czasie badań jakościowych. **Pięć czynności:** przygotowanie się do lekcji, prowadzenie lekcji, przygotowanie do zajęć pozalekcyjnych, prowadzenie zajęć pozalekcyjnych, sprawdzanie prac to czynności, **które ponad połowa nauczycieli wykonuje co najmniej raz w tygodniu.** Oprócz tej piątki co najmniej raz w tygodniu nauczyciele prowadzą dzienniki, ale ta czynność nie jest „rozłączna” z innymi (np. z prowadzeniem lekcji). Z drugiej strony mamy czynności, które wykonywane są przez wielu nauczycieli, rzadko, ale zajmują dużo czasu. Niemal 70% nauczycieli co najmniej raz w semestrze uczestniczy w wycieczkach, co średnio zajmuje 15 godzin. Są czynności wykonywane przez niewielu nauczycieli, rzadko, ale zajmujące dużo czasu, np. przygotowanie zielonych szkół (20% nauczycieli, co najmniej raz w roku, średni czas 78 godzin). Występują czynności niszowe i zajmujące relatywnie niedużo czasu, np. co trzynasty nauczyciel opiekuje się pocztą sztandarowym, najczęściej 3-4 razy w semestrze, średnio zajmuje im to około dwóch godzin. Wreszcie mamy taką kategorię czynności, którą wielu nauczycieli wykonuje kilka razy w semestrze i zajmuje im to kilka godzin, 77% co najmniej raz w semestrze uczestniczy w zebraniach z rodzicami (2 godziny), 45% 3-4 razy w semestrze uczestniczy w radach pedagogicznych przez trzy godziny.

Tygodniowy czas pracy nauczyciela jest więc określony w oparciu o trzy elementy: to, ilu nauczycieli wykonuje czynność, jak często jest wykonywana i ile czasu zajmuje. Analizując czas pracy nauczycieli warto przyglądać się tym czynnościom, które może nie są wykonywane codziennie, ale jest ich dużo – w efekcie powiększają czas pracy.

CZAS PRACY NAUCZYCIELI

Wyniki badania dają podstawę do określenia czasu 5 codziennych czynności jako dominującego składnika czasu pracy. Te czynności to: prowadzenie lekcji, przygotowywanie lekcji, prowadzenie innych zajęć, przygotowywanie innych zajęć, sprawdzanie prac. Pozostałe czynności pełnią zdecydowanie mniejszą rolę w budżecie czasu nauczycieli i są na ogół wykonywane znacznie rzadziej.

60% nauczycieli to osoby, które mają w szkole lub w zespole szkół pełen etat i prowadzą 18 do 27 lekcji tygodniowo, nie są zatrudnione w dodatkowym miejscu i nie zajmują stanowisk, które wpływałyby na pensum.

Czas pracy takich nauczycieli wynikający z badań CAPI dla 5 codziennych czynności to 34 godz. 35 min. Tworzenie dokumentacji przebiegu nauczania i pracy szkoły, zajmuje nauczycielom tylko około 6% całego czasu pracy. Indywidualne kontakty z rodzicami zajmują im średnio zaledwie 1,3% czasu. Na samokształcenie i doskonalenie zawodowe przeznaczają 4% czasu.

Czas poświęcony przez nauczycieli na wykonywanie poszczególnych czynności zawodowych (CAPI).

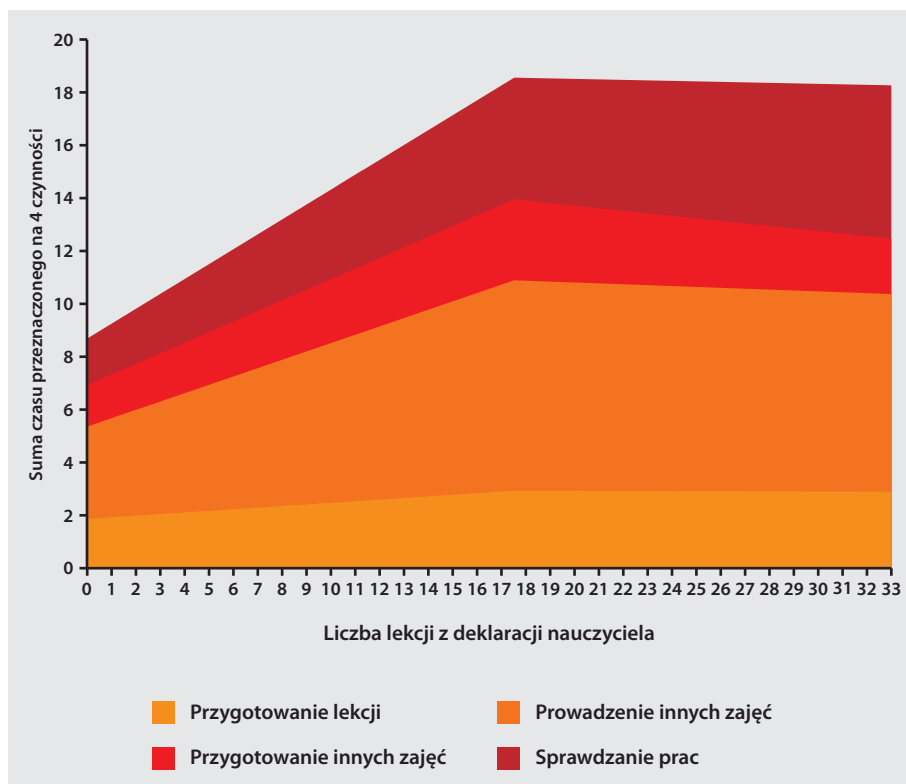
Czynność	Czas	Udział w ogólnym czasie
Prowadzenie lekcji	20,5 lekcji	32,9%
Prowadzenie innych zajęć z uczniami	2 godz. 10 min.	4,7%
Przygotowywanie lekcji	7 godz. 05 min.	15,3%
Przygotowywanie innych zajęć	3 godz. 00 min.	6,4%
Przygotowanie i sprawdzanie prac (ocenie)	7 godz. 20 min.	15,6%
Tworzenie dokumentacji przebiegu nauczania i pracy szkoły	2 godz. 55 min.	6,1%
Samokształcenie i doskonalenie zawodowe	1 godz. 50 min.	3,9%
Pozostałe (w tym kontakty z rodzicami, nauczycielami, wycieczki, egzaminy i „inne”)	7 godz. 10 min.	15,1%

Dwa niezależne źródła danych – CAPI i CAWI dają możliwość porównania ze sobą uzyskanych wyników, które okazały się bardzo spójne.

LICZBA LEKCJI A CZAS PRACY NAUCZYCIELA – ZASKAKUJĄCA ZALEŻNOŚĆ

Wydawać by się mogło, że istnieje prosta zależność: każda godzina prowadzonej przez nauczyciela lekcji wymaga określonego, stałego nakładu pracy pozalekcyjnej. Czyli im więcej godzin tablicowych, tym więcej czasu nauczyciele powinni poświęcać na czynności takie jak przygotowanie lekcji i sprawdzanie prac. Jednak okazało się, gdy nauczyciel ma co najmniej pełne pensum, czas jego pracy stabilizuje się na zbliżonym poziomie. Inaczej mówiąc, czy nauczyciel prowadzi 18 godzin lekcyjnych czy 20 lub 25 – pozostałe czynności codzienne zajmują mu sumarycznie mniej więcej tyle samo czasu.

Zależność pomiędzy liczbą lekcji prowadzonych w tygodniu a czasem poświęconym na przygotowanie lekcji, przygotowanie i prowadzenie innych zajęć oraz sprawdzanie prac uczniów.

PRACA W SZKOLE, PRACA W DOMU, PRACA ZESPOŁOWA

Nieco ponad połowa (53%) nauczycieli woli wykonywać indywidualną pracę w domu, a jedynie 8% woli w szkole. Z drugiej strony zdecydowana większość (92%) jest raczej lub zdecydowanie zadowolona z warunków pracy w szkole.

Najczęściej wskazywane przez nauczycieli powody, dla których wolą pracę własną wykonywać w domu, to: cisza, spokój i możliwość skupienia się oraz lepszy dostęp do Internetu, komputera lub drukarki. Nauczycieli wskazywali także na dostęp do potrzebnych materiałów, w tym osobistej biblioteczki w domu, oraz brak miejsca do pracy własnej w szkole i wygodniejsze, bardziej komfortowe warunki do pracy w domu. Dla części nauczycieli ważne było również to, że w domu mają możliwość pracy o dowolnej porze.

Małgorzata Osińska w publikacji ORE „Praca zespołowa w szkole” wymienia korzyści pracy zespołowej, jakimi są wzmacnianie potencjału członków zespołu, zwiększenie efektywności pracy, poprawa umiejętności komunikacji, możliwość wymiany doświadczeń czy wreszcie zwiększenie wpływu na podejmowane decyzje czy modelowanie pracy uczniów. Wyniki raportu badania rodzą pytanie, co można zrobić, żeby nauczyciele częściej i chętniej pracowali w szkole? Jak, zmieniając warunki w szkole, można przyczynić się do zwiększenia zespołowości pracy nauczycieli.

WIĘCEJ W RAPORCIE

Pełen raport z badania czasu i warunków pracy nauczycieli jest dostępny na stronie internetowej Instytutu Badań Edukacyjnych, www.ibe.edu.pl

KONTAKT

Zachęcamy do kontaktu z nami. Adres e-mailowy Zespołu Badań Nauczycieli to zban@ibe.edu.pl. Ciekawi jesteśmy Państwa uwag i opinii.

O INSTYTUCIE

Instytut Badań Edukacyjnych (IBE) jest niezależną placówką badawczą prowadzącą interdyscyplinarne badania naukowe nad funkcjonowaniem i efektywnością systemu edukacji w Polsce.

INSTYTUT:

- prowadzi badania,
- tworzy bazy danych o systemie oświaty i badaniach edukacyjnych,
- opracowuje narzędzia dydaktyczne dla dyrektorów i nauczycieli,
- informuje o stanie polskiej oświaty i upowszechnia dobre praktyki.

IBE zatrudnia ponad 150 badaczy zajmujących się edukacją – pedagogów, socjologów, psychologów, ekonomistów, politologów i przedstawicieli innych dyscyplin naukowych – wybitnych specjalistów w swoich dziedzinach, o różnorodnych doświadczeniach zawodowych, które obejmują, oprócz badań naukowych, także pracę dydaktyczną, doświadczenie w administracji publicznej czy działalność w organizacjach pozarządowych.

Instytut realizuje cztery projekty systemowe:

- „Badanie jakości i efektywności edukacji oraz instytucjonalizacja zaplecza badawczego” – Entuzjaści edukacji (EE),
- „Opracowanie założeń merytorycznych i instytucjonalnych wdrażania Krajowych Ram Kwalifikacji oraz Krajowego Rejestru Kwalifikacji dla uczenia się przez całe życie” (KRK),
- „Badanie dotyczące rozwoju metodologii szacowania wskaźnika edukacyjnej wartości dodanej” (EWD),
- „Ogólnopolskie badanie umiejętności trzecioklasistów” (OBUT).

Projekty są współfinansowane ze środków Unii Europejskiej w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego z Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki.

Zespół Badań Nauczycieli w IBE opiera swoje działania badawcze na przekonaniu, że najważniejszym czynnikiem decydującym o sukcesie systemu edukacyjnego jest jakość kadry nauczycielskiej. Podejmowane przez Zespół badania obejmują kompleksową charakterystykę nauczycieli, zarówno pod względem demograficznym i socjoekonomicznym, jak i pod względem postaw, przekonań i stylu życia nauczycieli.

Zespół Badania Nauczycieli zajmuje się także analizą instytucjonalną zawodu nauczyciela, przykładając szczególną wagę do regulacji prawnych i sposobów ich funkcjonowania.

Realizowanie i planowane badania dotyczą rynku pracy nauczycieli, zawodu nauczyciela i kompetencji nauczyciela.

Strona internetowa Instytutu Badań Edukacyjnych to źródło najświeższych informacji o badaniach prowadzonych przez Instytut i ich wynikach. To także miejsce, w którym IBE publikuje narzędzia wspierające system edukacji, analizy ekspertów oraz informacje o konferencjach i seminariach. www.ibe.edu.pl

Subskrypcja newslettera Entuzjastów edukacji to najlepszy sposób, by być na bieżąco informowanym o aktualnościach projektu „Entuzjaści edukacji”. W newsletterze ukazują się również wywiady z ekspertami Instytutu oraz ich opinie w dyskusji na temat polskiej oświaty. Aby otrzymać newsletter wystarczy wypełnić formularz na stronie projektu: www.eduentuzjasci.pl

Instytut Badań Edukacyjnych

ul. Górczewska 8, 01-180 Warszawa

tel. +48 22 241 71 00 | ibe@ibe.edu.pl | www.ibe.edu.pl

Publikacja została wydrukowana na papierze ekologicznym.

Broszura współfinansowana ze środków Unii Europejskiej w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego.

Przygotowano w sierpniu 2013